

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

THE INFORMATION RIGHTS CONCEPT UNDER EU LEGISLATION

Ткаченко В.В., к.ю.н.,
доцент кафедри адміністративного права
Сумський національний аграрний університет

Самілик С.Г., студент II курсу юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

Стаття присвячена дослідженню питань, пов'язаних із визначенням змісту концепції інформаційних прав у законодавстві Європейського Союзу та її реалізації в окремих сферах правового регулювання. Автор звертає увагу на таку особливість інформаційного законодавства Європейського Союзу як відкритість інформації для громадськості та створення нових шляхів участі для громадянського суспільства та інших суспільних інтересів. Змінний характер інформаційних прав, що супроводжується зростаючим попитом на більш активну участь, притаманний нашому часу, має зміцнити громадянське суспільство і, що важливіше, забезпечити політичну легітимність, засновану на демократичних цінностях.

Було досліджено як загальні підходи до регулювання інформації та інформаційних прав, а також наведені окремі приклади нормативного закріплення інформаційних прав в різних галузях законодавства. Зокрема надано характеристику реалізації зазначених положень у кримінальному провадженні, у сфері захисту колективних трудових прав, європейської споживчої політики, праві інтелектуальної власності та банківській діяльності.

Автором на підставі аналізу наукових джерел та законодавства Європейського Союзу з'ясовано, що реалізація інструментального підходу у сфері регулювання інформаційних прав в Європейському Союзі базується на закріпленні на законодавчому рівні узагальненого змісту поняття права на інформацію та його деталізації у різних галузях права та законодавства. Втім право на інформацію, незалежне від інших прав. Результати проведеного дослідження дозволяють констатувати існування комплексного підходу у формуванні, розвитку та реалізації концепції інформаційних прав в Європейському Союзі, зокрема, що стосується забезпечення права на інформацію як одного із основоположних прав членів демократичного суспільства.

Ключові слова: інформація, інформаційне законодавство, право на доступ до інформації, інформаційні відносини, медіа, конфіденційна інформація.

The article is devoted to the study of issues related to the definition of the information rights concept content in the legislation of the European Union and its implementation in certain areas of legal regulation. The author draws attention to such a feature of the information legislation of the European Union as the openness of information to the public and the creation of new ways of participation for civil society and other public interests. The changing nature of information rights, accompanied by the growing demand for more active participation, inherent in our time, should strengthen civil society and, more importantly, ensure political legitimacy based on democratic values.

The author defines the general approaches to the regulation of information and information rights, as well as individual examples of normative consolidation of information rights in various branches of legislation. In this way, a description of the implementation of the specified provisions in criminal proceedings, in the field of protection of collective labor rights, European consumer policy, intellectual property law and banking activity is given.

Based on the analysis of scientific sources and the legislation of the European Union, the author found out that the implementation of the approach in the field of information rights regulation in the European Union is based on the establishment at the legislative level of the general content of the right to information concept and its detailing in various fields of law and legislation. However, the right to information is independent of other rights. The results of the conducted research can state a comprehensive approach in the formation, development and implementation of the concept of information law in the European Union, in particular, which involves ensuring the right to information as one of the fundamental rights of members of a democratic society.

Key words: information, information legislation, right to access to information, information relations, media, confidential information.

Постановка проблеми. Інформаційні права є доволі широкими за змістом і розглядаються як одні із основних прав, що нерозривно пов'язані з іншими окремими інституційними правами людини. Серед них чільне місце займають: свобода думки та слова; свобода переконань та їх вираження, право на доступ до інформації та інші.

Характерною особливістю інформаційного законодавства Європейського Союзу є відкритість інформації для громадськості та створення нових шляхів участі для громадянського суспільства та інших суспільних інтересів. Змінний характер інформаційних прав, що супроводжується зростаючим попитом на більш активну участь, притаманний нашому часу, має зміцнити громадянське суспільство і, що важливіше, забезпечити політичну легітимність, засновану на демократичних цінностях. Це демонструє, що нормативні зміни у регулюванні інформаційних відносин можуть допомогти змінити розуміння самого права на доступ до інформації знизу вгору до багатого ширшого, проактивного обов'язку Європейського Союзу забезпечувати відкритість інформації та розвиток інформаційного середовища.

Дослідження змісту концепції інформаційних прав, яка розроблена та впроваджена в Європейському Союзі,

має важливе значення для визначення сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства з огляду на євроінтеграційні процеси, які відбуваються в нашій країні.

Стан опрацювання проблематики. Питанням регулювання інформаційних відносин та в цілому змісту інформаційних прав за законодавством Європейського Союзу присвячено ряд наукових досліджень. Загальним питанням розвитку інформаційного законодавства та інформаційного суспільства присвячені роботи І. Сопілко та В. Брижко. Питання доступу до інформації в окремих сферах були висвітлені Є. Калашнюк, Р. Климкевич та іншими дослідниками.

Мета статті полягає у дослідженні змісту концепції інформаційних прав у законодавстві Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Право на інформацію та доступ до неї завжди асоціюється з демократією, свободою вираження поглядів як основи прав та свобод людини та громадянина в сучасному демократичному світі. З урахуванням розвитку технологій доступ до інформації набуває різноманітних форм та потребує врегулювання на нормативному рівні окремих способів її отримання, використання та захисту.

Європейський Союз приділяє багато уваги цьому питанню, таким чином, можна вже виділити політику у сфері інформаційного суспільства, з якою необхідно узгоджувати національну політику країн-учасниць. Європейський Союз став виконувати роль законодавчого органу, координатора та активного ініціатора такого феномену, як інформаційне суспільство. Діяльність Європейського Союзу сконцентрована на таких діях: – розвиток у нормативному та юридичному контексті; – впровадження інформаційних та комунікаційних технологій; – моніторинг та аналіз впливу інформаційного суспільства на культурні та соціальні ланки суспільства; – пропаганда інформаційного суспільства; – міжнародна стратегія для створення глобального інформаційного суспільства; – лібералізація міжнародного ринку телекомунікацій в контексті WTO [1, с. 100].

Як зазначає С. Єсімов, з огляду на тенденції, які мають місце в Європейському Союзі, інформаційне право здатне запропонувати нову правову модель публічної адміністрації, побудовану за мережевим принципом. Це змінює характер розвитку суспільства з еволюційного на революційний, що передбачає необхідність реформування багатьох сфер суспільного життя та відповідно правового регулювання у сферах, які реформуються. Право в нових умовах повинно залишатися гарантом і заходом не тільки публічних, але і приватних інтересів, визнаючи, що це рівнозначні величини. Засновані на цьому підході форми «електронних» держав і урядів, які широко застосовуються в Європейському Союзі, становлять не що інше, як результат взаємодії нових інформаційних технологій і права. Все це свідчить про те, що настає нова ера правового регулювання, яка особливо гостро потребує ідеології нового правового регулювання, що охоплює систему правових ідей, які спираються на систему цінностей та ідеологічний механізм, що має певну специфіку та існує на рівні інтерпретації ідей і на інституційному рівні [2, с. 19].

Кордони повноважень європейського регулювання визначаються принципом субсидіарності, який дає змогу оцінити, чи справді втручання Європейського Союзу необхідне, або дії щодо вирішення цього питання слід залишити у віданні країн-членів. Цей принцип безпосередньо належить і до інформаційної сфери. Принцип вільного руху товарів і послуг на Європейському ринку також визначає діяльність європейських і, особливо, національних медіакомпаній, пред'являючи їм вимоги у сфері контенту, технічних характеристик передачі інформації та особливостей інформаційного обміну. До інформаційної діяльності в Європі належить і принцип «прозорості управління», розроблений інститутами Європейського Союзу для політичної діяльності в інформаційному суспільстві. До цих принципів належить і «принцип включення», що припускає включення усіх громадян до інформаційних процесів. За даним принципом Європейський Союз вимагає від країн-членів здійснення програм з підвищення рівня медіа грамотності у суспільстві [3, с. 223].

Одним із основних документів, які врегульовують питання доступу до інформації в Європейському Союзі, є Регламент № 1049/2001 щодо доступу громадськості до документів Європейського парламенту, Ради та Комісії. Метою цього Регламенту є: (а) визначити принципи, умови та обмеження на підставі суспільних або приватних інтересів, що регулюють право доступу до документів Європейського парламенту, Ради та Комісії, передбачених статтею 255 Договору про Європейський Союз таким чином, щоб забезпечити максимально широкий доступ до документів; (б) встановити правила, що забезпечують як найпростіше здійснення цього права, і (с) сприяти належній адміністративній практиці доступу до документів.

Н. Костова позначає, що зазначений Регламент № 1049/2001 містить ще більш широкі принципи застосування юридичних норм. Наприклад, він зобов'язує роз-

порядників інформації складати щорічні звіти щодо використання інформації. Крім того, прописується принцип «надання якомога більшого можливого ефекту» в сфері реалізації права на доступ до публічної інформації. Фактично, дані норми закладають можливість моніторингу діяльності державних органів в сфері публічної інформації, їх підзвітність і можливість оцінювання ефективності їх роботи [4, с. 63].

Ю. Безверха виділяє наступні аспекти доступу до інформації: 1) пасивний аспект доступу (з боку органу влади) передбачає відповідь органу на запит від особи/групи осіб, забезпечення їхньої участі в засіданні колегіальних органів, надання можливості ознайомитися з публічною інформацією в органі влади; 2) активний аспект доступу (з боку органу влади) – обов'язок органу влади оприлюднювати інформацію про свою діяльність, ухвалені документи та проекти, що готуються, реєстр публічної інформації тощо в один або кілька способів – публікувати в ЗМІ, розмішувати на офіційних веб-сайтах, вивішувати на інформаційних стендах тощо. Активний і пасивний аспекти доступу до публічної інформації містять своєрідний компроміс: з одного боку, на орган влади покладається оприлюднення значної частини публічної інформації, що у т.ч. сприяє зменшенню запитів, а з іншого, – особа може отримати додаткову інформацію, щодо якої немає обов'язку оприлюднення, але яка за своїм статусом є публічною. Особа самостійно визначає прийнятний для неї спосіб доступу до публічної інформації, щоправда кожен із видів доступу має свої недоліки і переваги, пов'язані зі строками, обсягом і фактичними витратами [5, с. 80].

Враховуючи мету нашого дослідження, вважаємо за необхідне навести окремі приклади нормативного закріплення та реалізації інформаційних прав в різних сферах.

Р. Климкевич, досліджуючи питання щодо мінімальних стандартів прав підозрюваних та обвинувачених на інформацію у кримінальному провадженні, зазначає, що у 2009 році було прийнято Дорожню карту щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених в кримінальному провадженні. Цей програмний документ передбачає здійснення певних заходів із забезпечення процесуальних прав підозрюваних та обвинувачених на прийняття окремих законодавчих актів. Наслідком реалізації положень цієї Дорожньої Карти стало прийняття декількох Директив у сфері кримінального процесу. Однією із серії Директив, які мали бути прийняті відповідно до міри В цієї Дорожньої Карті про посилення прав потерпілих у кримінальному процесі від 30 листопада 2009 року стала Директива Європейського Парламенту та Ради № 2012/13 від 22.05.2012 про право на інформацію у кримінальному провадженні. Ця Директива є обов'язковою для країн-членів Європейського Союзу та повинна бути імплементована у їх національне законодавство до червня 2015 року. Предметом Директиви про інформацію є мінімальні стандарти стосовно забезпечення права підозрюваних та обвинувачених на інформацію про їхні права у кримінальному провадженні, а також про висунені обвинувачення. Директива також встановлює правила стосовно прав осіб на інформацію про їх права, стосовно яких діє Європейський ордер на арешт [6, с. 220].

Потрібно зауважити, що зазначена Р. Климкевич Директива ЄС про право на інформацію у кримінальному провадженні, була прийнята як один із документів направлених на зміцнення процесуальних прав у кримінальному провадженні з метою забезпечення справедливості провадження та зміцнення взаємної довіри і, таким чином, взаємного визнання.

Право на інформацію та консультації є одним із головних трудових колективних прав. Правовою основою діяльності Європейського Союзу щодо забезпечення права працівників на інформування та консультації, участь

в управлінні виробництвом виступає Директива 2002/14/ЄС, що встановлює загальні рамки інформування та проведення консультацій з найманими працівниками у Європейському співтоваристві, Директива 2009/38/ЄС про встановлення на підприємствах та групах підприємств, які діють у масштабі Співтовариства, європейської робітничої ради або процедури з метою інформування працівників і проведення з ними консультацій, Директива Ради 2001/86/ЄС про доповнення статусу європейського акціонерного товариства правилами, які регулюють залучення працівників до управління, і Директива Ради 2003/72/ЄС про доповнення статусу європейського кооперативного товариства правилами, які регулюють залучення працівників до управління. Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що ефективним механізмом забезпечення права працівників на інформацію, консультацію, участь в управлінні виробництвом виступають європейські робітничі ради. Однак практичне функціонування таких організацій визначається бізнес-стратегією та структурою компанії, національною практикою регулювання трудових відносин, включаючи структуру, форми представництва та участі найманих працівників, джерелами, що є в розпорядженні ради, рівнем єдності найманих працівників у відстоюванні власних інтересів. Європейські робітничі ради виступають дієвим механізмом забезпечення прав працівників на інформування, консультації та участь в управлінні виробництвом [7, с. 377].

Питання формування та збереження довіри споживача до ринку є ключовим для європейської споживчої політики. Таку діючим неможливо забезпечити за умов функціонування недобросовісних, агресивних та відверто шахрайських торговельних практик, тому система повинна мати достатньо різноманітних ефективних інструментів як державного, так і недержавного впливу, що їх унеможливають. Для цього, крім заходів державного впливу на суб'єктів господарювання, проводиться робота з оперативного інформування та консультивання споживачів, підвищення споживчої грамотності. Це поширює добropорядну конкуренцію, сприяє постійному підвищенню якості та конкурентоспроможності товарів і послуг, формуванню їх позитивного іміджу як усередині країни, так і за її межами, долає бар'єри у торгівлі [8, с. 34].

Директива ЄС № 1169/2011 від 25.10.2011 «Про надання споживачам інформації про харчову продукцію» має на меті досягнення високого рівня захисту здоров'я споживачів та гарантування їхніх прав на одержання інформації, що забезпечується належною поінформованістю споживачів про продукти харчування, які вони споживають. На вибір споживачами продуктів харчування можуть впливати, серед іншого, міркування стосовно здоров'я, економічні, природозахисні, соціальні та етичні міркування. З аналізу Директиви ЄС № 1169/2011 від 25.10.2011 «Про надання споживачам інформації про харчову продукцію» видно, що вона крім основної інформації про продукт харчування, на отримання якої має право споживач, регламентує ще й вимогу до виробника харчової продукції щодо зазначення інформації про країну та місце походження продукту харчування [9, с. 101].

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства справляє на сферу права інтелектуальної власності подвійний вплив. З одного боку, у праволасників значно розширились можливості використання результатів творчої діяльності у цифровій формі, зокрема, через глобальну мережу Інтернет, а з іншого – збільшилась кількість та розширилась сфера незаконного використання належних їм збудовків. Вказане зумовило необхідність прийняття на міжнародному, регіональному та національному рівнях нормативно-правового регулювання положень щодо прав інтелектуальної власності в умовах розвитку інформаційного суспільства, значна увага в яких приділяється саме питанням захисту таких прав [10, с. 255].

В умовах зміни правового режиму інформації обмеженого доступу в банківській діяльності державним органам і банкам важливо зберегти лояльність та довіру клієнтів і запобігти відтоку грошей з рахунків і депозитів фізичних та юридичних осіб. Цей факт стримує вибір напрямів адаптації національного банківського законодавства відповідно до вимог Європейського Союзу. Банки та державні органи повинні спільними зусиллями забезпечити збереження переданої і одержуваної ними інформації. У зв'язку з вищезначеним, вірогіднішою сьогодні тенденцією розвитку правового режиму інформації обмеженого доступу в банківській діяльності можна вважати визначення чіткого переліку випадків та одержувачів такої інформації за одночасного посилення відповідальності за її розголошення співробітниками і банків, і державних органів, які є одержувачами цієї інформації. Водночас обмін інформацією відповідно до Директиви 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, відкриває для України змогу щодо доступу та використання інформації про рахунки та вклади громадян, відкритих на території США, країн Європейського Союзу та країн, які ратифікують угоду про обмін інформацією. Це вигідно Україні з погляду поповнення скарбниці податками, отриманими від доходів з відкритих за кордоном рахунків і дасть змогу контролювати фінансові потоки організацій, які посягають на національну безпеку [11, с. 54–55].

Висновки. Проведений аналіз наукових доробок та законодавства Європейського Союзу, дозволив визначити концептуальні основи інформаційних прав, які базуються на нормативних положеннях про право на свободу вираження поглядів, про право на доступ до інформації, сприянні реалізації інформаційних прав європейськими інституціями, а також досліджується участь інших правозастосовчих органів у цих процесах. Вбачається важливим позначити, що реалізація інструментального підходу у сфері регулювання інформаційних прав в Європейському Союзі базується на закріпленні на законодавчому рівні узагальненого змісту поняття права на інформацію та його деталізації у різних галузях права та законодавства. Втім право на інформацію, незалежне від інших прав. Результати проведеного дослідження дозволяють констатувати комплексний підхід у розвитку та реалізації концепції інформаційних прав в Європейському Союзі, зокрема, що стосується забезпечення права на інформацію як одного із основоположних прав членів демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калашнюк Є. Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу. *Journal of International Relations of KNU*. 2006. № 33–34. С. 99–101.
2. Єсімов С. С. Вплив інформаційного права на процес реформування суспільних відносин в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Серія: юридичні науки. 2016. № 850 (11). С. 15–21.
3. Єсімов С. С. Правові аспекти процесу інтеграції національних засобів масової інформації в інформаційний простір Європейського Союзу. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 220–225.
4. Костова Н. І. Доступ до публічної інформації в українському законодавстві та за законодавством країн ЄС. *Часопис цивілістики*. 2017. № 24. С. 62–65.
5. Безверха Ю. В. Використання досвіду країн ЄС для вдосконалення правового регулювання доступу до інформації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 79–83.
6. Климкевич Р. А. Право на інформацію як нова парадигма кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Напрями реформування кримінальної юстиції в Україні: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 22 травня 2020 р.)*. 282 с. С. 219–224.

7. Шелпякова Т. В. Колективні трудові права працівників за законодавством ЄС. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 376–379.
8. Прикульська Н., Лига А. Система захисту прав споживачів: досвід ЄС. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 3. С. 22–37.
9. Хижняк В. О. Стандарти ЄС щодо захисту прав споживачів: уроки для України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2017. № 27 (1). С. 99–102.
10. Баженов М. І. Забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності в ЄС та Україні: порівняльно-правовий аналіз нормативно-правового визначення та правозастосування. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 255–259.
11. Єсімов С. С. Банківська таємниця у країнах ЄС та адаптація національного законодавства у контексті інформаційного права. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 48–55.